(Євреїв. Вступ 2)

Поблагослови нас, Господи, на вивчення Твого Слова. Амінь.

Дорогі друзі. У нашій минулій лекції ми приступили до вивчення Послання до євреїв. Ми розглянули різні загальні питання, що стосуються теми цього твору й передбачуваної дати його написання. А також ми з'ясували, що цей твір ставить перед дослідниками багато проблем, які викликають дискусії та суперечки, що не припиняються й донині.

Частина цих проблем нерозривно пов'язана з питанням про автора даного твору, і розгляду цього питання я хочу присвятити цю, а також наступну передачі. Мені хочеться розглянути дану проблему у двох аспектах. По-перше, ми поговоримо про внутрішні свідчення щодо авторства, які ми знаходимо в самому Посланні. А по-друге, ми обговоримо зовнішні свідчення з цього приводу і спробуємо обґрунтувати правдоподібність авторства Павла.

Як ви вже зрозуміли з минулої лекції, особисто я є прихильником позиції, що визнає за Павлом авторство Послання до євреїв. Але сьогодні я б хотів розглянути доводи, які висувають супротивники визнання апостола автором. Ми будемо намагатися оцінити обґрунтованість цих доводів, а також їхню надійність. А в нашій наступній бесіді ми з вами обговоримо ті свідчення, які, на мою думку, говорять на користь авторства Павла.

Однак спочатку давайте розглянемо кілька думок із приводу того, кому міг бути адресований цей твір. Одноголосно визнається, що Послання до євреїв було написано для християн юдейського походження. Але де проживали ці християни? Це Послання зовсім не призначалося для всіх без винятку євреїв, що проживали в той час повсюдно. Воно було написано для конкретної церкви, що розташовувалася в якомусь конкретному місці. Про це нам свідчить саме Послання.

Наприклад, ми дізнаємося, що дана церква протягом певного часу жила згідно Євангелії, тому що в 12-му вірші 5-го розділу написано: "Ви бо за віком повинні б бути вчителями, але ви потребуєте ще, щоб хтось вас навчав перших початків Божого Слова. І ви стали такими, яким потрібне молоко, а не страва тверда." Більше того, їхня поведінка в минулому вселяла в автора впевненість у їхній щирості. В 9-му вірші 6-го розділу він пише: "Та ми сподіваємось, любі, кращого про вас, що спасіння тримаєтеся, хоч говоримо й так."

Також ми дізнаємося, що ці християни з добротою і щедрістю піклувалися про Божих людей. Крім того, ми

знаходимо в Посланні багато інших подробиць, які свідчать, що це була конкретна помісна церква.

Але де саме розташовувалася дана церква? Вона знаходилася в Палестині, чи за її межами?

Саме навколо цих питань зосереджена вся дискусія відносно того, кому був адресований цей твір.

Як уже було сказано, є вагомі свідчення, які вказують, що першими читачами були юдеї. Послання має на увазі досконале знання читачами Старого Заповіту, а також їхню безсумнівну належність до того самого народу, до якого належали юдеї Старого Заповіту. Проте, давайте спробуємо з'ясувати, до кого, а точніше, до якої конкретної церкви, писав дане Послання автор.

Цей твір адресований "євреям", причому в Новому Заповіті це слово вживалося далеко не до всіх представників юдейського народу. Воно використалося до тих людей, які не тільки мали юдейське походження, але й були тісно пов'язані з юдейськими звичаями, а також говорили мовою, що була поширена в той час у Палестині. Інші юдеї, що жили за межами Палестини, називалися елліністами, і в 6-му розділі Книги Дії святих Апостолів нам ясно демонструється цей поділ. Навіть Євсевій, говорячи про юдеїв, що жили на території Малої Азії, не називав їх євреями, а використав термін "колишні юдеї".

Іван Златоуст прямо стверджував, що це Послання було адресовано жителям Єрусалима. Навіть той факт, що Послання було написано грецькою мовою, зовсім не спростовує можливості того, що воно призначалося для жителів Палестини. Справа в тому, що для автора, що жив за межами Палестини, було цілком природно використати загальноприйняту мову того часу, оскільки юдеї, що проживали в Палестині, прекрасно володіли грецькою мовою, яка була загальноприйнятим засобом спілкування.

Інші дослідники притримуються думки, що це Послання було призначено не для жителів Палестини, а для євреїв, що жили в інших місцях. Але в той же час вони визнають юдейський характер цього твору. Крім того, гоніння, які терпіли ці люди, небезпека відступництва, що загрожувала їм, а також пануюча думка багатьох отців ранньої церкви з цього приводу - всі ці фактори вказують на Палестину, як на досить імовірне місце проживання перших читачів.

Але якщо з адресатами даного Послання в нас є хоч якась ясність - принаймні, ми знаємо, що вони були євреями - далеко не все так просто відносно авторства цього Послання.

Спочатку давайте подивимося на внутрішні свідчення, які є в самому Посланні і можуть допомогти нам визначити його автора.

У мене в руках знаходиться велика біблійна енциклопедія, де наведена досить докладна стаття відносно цього питання. Я хочу прочитати вам одну витримку з цієї статті:

"…У наших пошуках автора ми змушені повернутися до тих свідчень, які дає нам саме Послання, тобто, до внутрішніх свідчень.

Досить імовірно, що автор був еллініcтом, тобто юдеєм, що говорив грецькою. Він був знайомий з Писаннями Старого Заповіту, а також з релігійними переказами й храмовими традиціями єврейського народу.

На самому початку Послання автор говорить про священну історію, традиції й постанови цього народу, як про свою власну спадщину. Він багато говорить про це, демонструючи прекрасну інформованість й ентузіазм, які були можливі, хоча й досить малоймовірні для прозеліта (і, тим більше, для християнина, що прийшов до віри з поганства).

Однак автор знав Старий Заповіт тільки на підставі Септуагінти, тобто грецького перекладу, якого він дотримувався навіть у тих випадках, коли Септуагінта явно розходилася з оригінальним єврейським текстом. Автор користується грецькою мовою, демонструючи бездоганність стилю й фразеології, які в Новому Заповіті можуть бути знайдені, мабуть, лише у творах Луки. Його міркування насичені сумішшю єврейських і грецьких думок, які найчастіше асоціюються в нас із роботами Філона.

Загальний типологічний стиль мислення, використання автором алегоричного методу, так само як і вживання багатьох термінів, які найбільш характерні для олександрійської школи - все це демонструє еллініcтичний спосіб мислення. І в той же час фундаментальні доктринальні уявлення автора Послання перебувають у повній згоді з вченням апостола Павла, а також творами апостола Івана.

Центральне місце в творі відведене Христу, а особистість Спасителя підноситься на найвищий п'єдестал. Крім того, погляд автора на значення смерті Христа, його розуміння загальних основ і принципів етичного вчення Спасителя, а також неприйняття автором аскетизму і його повага до начальників і вчителів у церкві - все це вказує нам на той факт, що автор належав до християнських кіл, в яких переважали ідеї Павла. Проте, сам автор (так само як і його читачі) ніколи не був учнем Ісуса, однак він одержав Євангелію від тих людей, які були знайомі з Самим Господом.

Все це цілком відповідало б гіпотезі про авторство апостола Павла, якби не ряд аспектів. Так, наприклад, у

своїх творах Павло звичайно цитував Старий Заповіт, користуючись як оригінальним єврейським текстом, так і грецькою Септуагінтою. Однак Послання до євреїв використовує виняткова Септуагінту. Ще одна відмінність криється в досить терпимому відношенні автора до закону й постанов Старого Заповіту. Для апостола Павла закон Старого Заповіту був повною протилежністю й непримиренним ворогом Нового Заповіту. Однак у Посланні до євреїв Старий Заповіт поданий як провісник, як "тінь" Нового Заповіту, що є новою угодою з Богом…”

Я не випадково навів настільки довгу витримку з цієї енциклопедії, оскільки тут основна думка полягає в тому, що Павло не міг бути автором.

При цьому єдиний доказ, що використовується в даній статті, заснований на внутрішніх свідченнях із самого Послання, а вирішальним фактором у визначенні авторства є переконаність автора статті, що церковні традиції або історія не проливають ніякого світла на це питання.

Я вирішив розглянути даний критерій найпершим, оскільки не згодний з автором із приводу цього твердження. Навпаки, я вважаю, що як історія, так і традиції церкви мають у даному питанні вирішальний голос.

Подібно до Шекспіра, ми можемо сказати зараз, що підійшли до самого серця питання. Відносно авторства цього Послання ми маємо значно менше свідчень, у порівнянні з будь-якою іншою книгою Нового Заповіту. У випадку інших новозаповітних творів теж зустрічаються певні проблеми з визначенням автора, однак завжди можна знайти якісь непрямі свідчення або якісь загальні міркування, що дозволяють зробити певні висновки з приводу їхніх авторів. Наприклад, практично всі критики визнають, що четверту Євангелію написала людина на ім’я Іван. Однак ніяких подібних свідчень відносно автора Послання до євреїв не існує. І це породило безліч різних версій і гіпотез.

Більше того, можна правомірно стверджувати, що лише кілька персонажів Нового Заповіту вийшли з-під уваги тих численних богословів, які висували й продовжують висувати кандидатів на роль автора Послання до євреїв. Називалися такі імена як Аполлос, Петро, Пилип, Силуан, Прискилла, Варнава й, звичайно, Павло. Всі ці люди пропонуються нам як найбільш імовірні автори. До цього списку ми могли б додати імена таких людей, як Лука, Сила, Клемент Римський, Арістон, і Тит, кожний з яких теж свого часу висувався на роль можливого автора.

І з цього списку кожен дослідник має право зробити свій вибір, або ж відмовитися від будь-якого вибору, як це

роблять деякі богослови, роблячи висновок, що автором Послання був один з тих невідомих нам людей, яких у ранній церкві було більше, ніж ми припускаємо.

Однак потрібно об'єктивно визнати, що крім відвертих домислів не існує абсолютно ніяких підстав, щоб стверджувати відносно більшої частини людей із цього списку, що вони могли бути авторами. Хоча деякі з названих імен можуть здатися нам цілком правдоподібними авторами.

Розглядаючи можливе авторство Луки або Клемента, ми можемо легко виключити їх зі списку кандидатів, тому що порівняння їхніх робіт з текстом Послання до євреїв демонструє явні відмінності в стилі, композиції й загальному настрої.

Про інших перерахованих вище кандидатів, за винятком Варнави, відомо так мало, що просто неможливо сказати щось на користь або проти їхнього авторства. Що ж стосується Варнави, то він буде фігурувати в трьох теоріях, про які я хотів би сказати кілька слів далі.

Справа в тому, що відносно авторства Послання до євреїв у ранній церкві існувало три добре сформовані традиції. Представники олександрійської школи відстоювали авторство апостола Павла, богослови африканської школи приписували авторство Варнаві. І, нарешті, Рим і західна церква підтримували ідею про те, що автором була якась невідома людина.

Що стосується думки представників олександрійської школи, то вона спиралася на той факт, що Клемент Олександрійський згадував, що один з його вчителів, наводив йому пояснення причин, згідно яких апостол Павло не міг звернутися до своїх читачів під власним ім'ям. Крім того, Клемент стверджував, що Павло написав цей твір на єврейській, а Лука переклав його на грецьку мову. Ориген був згодний із Клементом, однак, знаючи, що олександрійська точка зору зазнає критики, він визнавав, що автор відомий лише одному Богові. До четвертого сторіччя традиція приписувати авторство Павлу твердо затвердилася в Олександрії, Сирії та Греції. І ця традиція переважувала довгий час.

Євсевій підтримував традицію авторства Павла, так само як Діонісій Олександрійський, Олександр Олександрійський, Афанасій, Епіфаній, а також собор у Лаодикії, що проходив у триста шістдесят третьому році.

Серед тих, хто відкидав авторство Павла, були Ієреней, Купріян Карфагенський, Тертулліан, а також пресвітери римської церкви. Жан Кальвін не визнавав авторства Павла. Він писав: "При всьому бажанні мені не вдається навести

жодного доводу на користь того, що автором був апостол Павло". Мартін Лютер відстоював ідею авторства Аполлоса, на противагу традиційного визнання автором Павла. Ми бачимо, що в даному питанні історично панує багатоголосся.

Представники африканської школи притримувалися іншої гіпотези, стверджуючи, що автором Послання до євреїв був Варнава. Тертулліан був провідним прихильником цієї теорії, і без сумнівів приписував авторство Варнаві. Не можна не визнати, що це досить приваблива гіпотеза, оскільки вона цілком відповідає характеру Варнави.

Варнава був левитом, що народився на Кіпрі, тобто, еллініcтом за місцем свого народження, але юдеєм за національністю, якого цікавило все, що було пов'язане з юдейською релігією й системою жертвопринесень. Він був супутником Павла, хоча й волів триматися своїх власних поглядів. Саме його ім'я — "син розради" — говорить, що він був посередником і миротворцем між старим і новим.

Є твердження, що традиція вважати автором саме його зародилася й виникла в монтанітських церквах Азії. Однак ми повинні зробити висновок, що ця традиція була витиснута олександрійською традицією, оскільки в триста дев'яносто третьому році Гиппонський Собор приписував авторству Павла всього лише тринадцять послань Нового Заповіту, тоді як у чотириста дев'ятнадцятому році Карфагенський Собор уже визнавав за Павлом чотирнадцять творів, включаючи й Послання до євреїв.

Як я вже сказав раніше, існує також третя, римська традиція щодо питання авторства, яка говорить, що автором була якась невідома нам людина.

Я твердо вірю в те, що дуже важливо зайняти для себе якусь позицію в питанні про авторство, тобто, у питанні про авторитет, на якому тримається дане Послання. Справа в тому, що канонічність цього Послання визначається, головним чином, поглядами на авторство. Свого часу це Послання було включено в Канон саме завдяки авторитету Павла. Тому, втративши даний авторитет, цей великий твір може виявитися виключеним з Канону Священного Писання.

Завершуючи цю передачу, присвячену обговоренню загальних характеристик й особливостей Послання до євреїв, ми повинні відзначити, що цей твір по композиції, структурі й складу, а також по величності розглянутих концепцій, є шедевром Нового Заповіту, хоча щодо питання про автора в ньому дійсно немає ніяких вирішальних свідчень. Тільки непрямі фактори проливають якесь світло на дану проблему.

У нашій наступній бесіді ми спробуємо більш докладно розглянути гіпотезу авторства Павла. І я сподіваюся, що ми зможемо переконатися, що ці непрямі фактори вказують нам саме на Павла, як на найбільш імовірного автора. Але в той же час я б не хотів догматично заявляти, що ці докази є стовідсотковими.

Але головною думкою в цьому питанні є, мабуть, та думка, що все-таки не так важливо, хто є земним автором цього Послання. Головне – те, що Сам Бог є Автором цього твору. Він зробив так, щоб цей твір увійшов в канон Святого Письма і щоб він дійшов до нашого часу і ми, які вивчаємо це Послання, могли навчитися духовної науки, могли зрозуміти ту важливу роль, яку Господь виконав на Голгофському хресті і що спасіння дається нам по Божій благодаті. Нехай Господь благословить усіх вас.

Ми прощаємося з вами. До нових зустрічей в ефірі, дорогі наші друзі.